

Elena – prezență feminină în istoria românilor

Elena – feminine presence in Romanian history

CAMIL PETRESCU*

Abstract. Analyzing Romanian history, I have found that over the centuries, a woman's name, Elena, often appears. Based on this observation, I set out to identify the historical figures with this surname, as well as the place and role they played in the course of history. Without claiming to have found all the ladies who have had a prominent status, we consider that there are some persons whose role has been decisive and equally there have been persons who had no decisive representation. Our aim was to highlight the fact that in Romania's history, in the private lives of the country's leaders, in political and public life, there have been many women who have positively or negatively influenced the destiny of some leaders.

Keywords: Elena, wife, mother, history of feminine destinies, political influence.

Analizând istoria românească, am constatat că de-a lungul secolelor, apare des un prenume de femeie, Elena. Pornind de la această constatare, mi-am propus să identific aceste personaje istorice, precum și locul și rolul jucat de ele în mersul istoriei. Fără să avem pretenția că am găsit toate doamnele care au avut o poziție marcantă, considerăm că sunt câteva persoane al cărui rol a fost determinant și în egală măsură au fost și persoane care n-au avut nicio reprezentare de reținut.

Pornind din Evul Mediu, preluând informații de la Nicolae Iorga, identificăm primele nume. Un prim caz pe care-l amintim este cel al Elenei, prima fiică al lui Ștefan cel Mare cu prima sa soție, Evdochia. Elena s-a măritat cu Ioan, moștenitor al tronului Moscovei, iar în 1484 l-a născut pe Dimitrie. A avut un

* Lect. univ. dr., Universitatea de Vest Timișoara, Facultatea de Litere, Istorie, Teologie, c_petrescu2001@yahoo.com.

destin tragic, a fost întemnițată alături de fiul ei și moare în 1505¹. Identificăm o Doamnă care a rămas dedicată misiunii sale.

În 1530, Petru Rareș, s-a căsătorit cu Elena, din neamul despoților Serbiei. Istoricul Nicolae Iorga consemna că a ridicat mai multe biserici în Botoșani și Suceava. După venirea turcilor s-a refugiat alături de copiii ei la Bistrița. Și ea a avut o soartă tristă. În 1552, din ordinul lui Alexandru Lăpușeanu, a fost omorâtă. Va fi apoi înmormântată la mănăstirea Probota, ctitoria soțului ei². Și în acest caz, Elena moare pentru țara sa.

La începutul secolului al XVII-lea, a fost amintită Elena, mama lui Radu și soția lui Alexandru Iliăș³. Tot în același secol apare soția lui Radu Șerban, Elena⁴. Ea a fost fiica lui Udriște, vistierul din Mărgineni și împreună au avut două fete și un băiat⁵. Se pare că domnitorul a avut și o relație cu o văduvă, Elina (Elena) cu care a avut cel puțin doi copii nelegitimi⁶.

Matei Basarab a fost căsătorit cu Elena (Elina), fiica lui Radu postelnicul Năsturel și soră al cunoscutului cărturar al secolului al XVII-lea din Țara Românească. Era o femeie cultă, vorbea mai multe limbi și era o creștină autentică, fiind amintită ctitor alături de soțul ei a mai multor biserici⁷. Un exemplu de soție de domnitor aplecată înspre apărarea principiilor creștinismului ortodox și spre promovarea unor noi elemente de cultură.

În 1812 a fost numit domnitor al Țării Românești, Ioan Vodă Caragea, un personaj inteligent și cult, însă foarte corupt. El a fost căsătorit cu Elena, împreună având 5 copii⁸.

Probabil cea mai cunoscută și reprezentativă Elenă a secolului al XIX-lea, a fost Doamna Elena, soția Domnului Unirii din 1859, Alexandru Ioan Cuza. Cei doi s-au întâlnit la o petrecere. Elena Rosetti, fiica postelnicului Iordache și a Catincăi, născută Sturdza, era cu cinci mai tânără decât viitorul domnitor⁹. Mama Elenei a fost o femeie autoritară care și-a crescut copila într-o atmosferă de severitate. Elena era o fire timidă, retrasă, lipsită de încredere în forțele proprii, dominată de complexe de inferioritate. Cei doi s-au căsătorit la Solești, pe moșia lui Iordache, în aprilie 1844. Legăturile familiei cu lumea bună a timpului, i-au folosit din plin lui Cuza care a beneficiat de aceste avantaje¹⁰. Căsnicia lor nu a

¹ Nicolae Iorga, *Femeiele din istoria neamului nostru*, Ed. Cartex, București, 2020, p. 23.

² *Ibidem*, pp. 27–30.

³ *Ibidem*, p. 37.

⁴ *Ibidem*, p. 42.

⁵ Constantin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, vol. III, Ed. All, București, 2019, p. 15.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, pp. 53–54.

⁸ *Ibidem*, pp. 239, 242.

⁹ Marin Mihalache, *Cuza Prințul Unirii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2006, p. 8.

¹⁰ *Ibidem*, p. 9.

fost cea mai reușită cu puțință, însă s-a bazat pe un respect reciproc, deși în primii ani soacra lui Cuza se amesteca în mod continuu în relația dintre cei doi tineri. Al. I. Cuza a profitat de această situație și găsea mereu pretexte pentru a pleca de acasă la Iași. De asemenea, datorită firii retrase a Elenei, ea nu-l însoțea decât arareori la diversele petreceri din epocă, preferând să rămână retrasă în casă¹¹. Elena nu a putut să-i dea lui Cuza un urmaș, iar în prima faza s-a preocupat de creșterea copiilor surorii sale, decedată la ultima naștere¹².

Un moment de mare cumpănă în relația dintre cei doi soți a fost cel legat de aventura de notorietate a lui Cuza cu Maria Obrenovici, născută Catargiu, fosta soție a prințului Obrenovici al Serbiei. Din relația cu domnitorul român, Maria a născut doi băieți. Cuza trebuia să rezolve această delicată problemă. Cum nu avea copii cu soția sa, a gândit un scenariu prin care să o determine să-i accepte copiii și chiar mai mult să-i înfieze. Astfel i-a prezentat soției sale varianta că primul copil a rămas orfan în urma inundațiilor și că face un gest creștinesc. În acest timp, Maria era însărcinată cu cel de al doilea copil al lui Cuza. Deși Elena știa adevărul și deși începuse să se gândească la divorț, până la urma a acceptat situația, a făcut acest compromis, înfiind copiii¹³.

În februarie 1866, Cuza este nevoit să abdice și să plece în exil. Inițial, el pleacă împreună cu Maria urmând să se întâlnească la Brașov cu Elena și copiii. Cuza însă nu și-a așteptat soția și și-a continuat drumul fără ea. Și de această dată Elena l-a iertat și-l va urma în exil¹⁴. În mai 1866, Elena scria într-o epistolă trimisă soției lui Carol Davila, că după ce au rătăcit prin Germania și Italia, au ajuns la Paris¹⁵. Elena a avut permiunea de a se mai întoarce în țară, ceea ce lui Cuza i-a fost interzis. Astfel ea s-a ocupat de afacerile familiei, de moșii, timp în care Cuza se afla alături de amanta sa Maria¹⁶.

În 1873, Cuza a trecut la cele veșnice, fiind înhumat la Ruginoasa. Elena îi va supraviețui. A trăit retrasă la Piatra, singură doar cu o servitoare până la 84 de ani. Moare în 1909 și a fost îngropată la Solești în locul său natal¹⁷. A fost un exemplu de fidelitate față de soțul ei trecând peste umilințe în ideea de a salva o căsnicie. A vrut să nu îi știrbească autoritatea domnitorului României.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea apare în scenă o nouă Elena. E vorba de Elena Olga Eliad, cea care în 1892 a devenit cea de-a doua soție a mareșalului Constantin Prezan. La data căsătoriei tânăra mireasă avea doar 15 ani, cu

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p. 21.

¹³ *Ibidem*, p. 155.

¹⁴ *Ibidem*, p. 180.

¹⁵ *Ibidem*, p. 181.

¹⁶ *Ibidem*, p. 189.

¹⁷ *Ibidem*, p. 196.

16 ani mai puțin decât soțul ei¹⁸. În 1896, Prezan a fost detașat pe lângă principele Ferdinand, iar soția sa Elena ajungea doamnă de onoare a principesei Maria¹⁹. După acest moment, mărturiile celor din jur, precum Ileana fiica lui Ferdinand și Constantin Argetoianu, aduc la cunoștință o relație intimă între Elena Prezan și principele Ferdinand. Cei doi petreceau timp împreună atât la Palat cât și la Vaslui unde Ferdinand venea des sub pretextul unor partide de vânătoare. De asemenea, Elena Prezan a avut o relație cu liderul conservator Nicolae Filipescu. De aici și disprețul ce a apărut între Ferdinand și Filipescu²⁰. Se pare ca mareșalul Prezan era la curent cu aceste escapade ale soției sale însă n-a avut nicio reacție. S-a născut firesc și întrebarea contemporanilor săi și anume cât din cariera sa i se datorează lui și cât soției sale²¹. În acest caz întâlnim o doamnă care s-a implicat într-o serie de relații nepotrivite din dorința de a se poziționa spre vârful ierhiei politice din România.

Pentru Ferdinand, Elena Prezan nu a fost singura Elenă. A mai avut o iubire pasională cu Elena Văcărescu care a fost domnișoară de onoare a Reginei Elisabeta. Relația dintre cei doi a fost atât de puternică încât au ajuns să se logodească în secret. Legătura a fost cunoscută de Regină. Atunci când Regele Carol I a aflat, idila a luat sfârșit pentru că Ferdinand era prinț moștenitor și nu se putea căsători cu o femeie ce nu făcea parte dintr-o familie domnitoare. Pentru a pune capăt acestei situații, Elena a fost trimisă la Paris unde a rămas până la sfârșitul vieții. Nu s-a căsătorit niciodată și și-a dedicat viața activităților literare, culturale și de promovare a României²². Elena Văcărescu a înțeles poziția sa socială și pentru a nu pune în pericol monarhia a preferat să plece și să rămână singură toată viața.

În perioada interbelică o căsătorie a fost intens mediatizată datorită modului original în care s-a desfășurat. E vorba de nunta dintre Corneliu Zelea Codreanu și Elena Ilinoiu. Evenimentul a avut loc în iunie 1925 și la el au participat 90.000 de persoane. După moartea lui Zelea, s-a refugiat în Germania, apoi a revenit în țară. Venirea comuniștilor la putere i-au adus o condamnare la închisoare și domiciliu forțat. A murit în 1994²³. După cum chiar Elena Zelea Codreanu a declarat singura ei vină a fost numele pe care l-a purtat.

¹⁸ Dan Botez, *Constantin Prezan Mareșalul Datoriei*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2014, pp. 41–42.

¹⁹ *Ibidem*, p. 42.

²⁰ *Ibidem*, pp. 42–43.

²¹ *Ibidem*, p. 44.

²² <https://historia.ro/sectiune/general/iubirea-interzisa-dintre-principele-ferdinand-si-Elena-Vacarescu> (accesată septembrie 2023).

²³ George Marcu, Rodica Ilinca, *Dicționarul personalităților feminine din România*, Ed. Meronia, București, 2012, p. 78.

Poate cea mai interesantă situație pe care o amintim, din secolul al XX-lea, este cea lui Carol al II-lea. Acesta a reușit să aibă legături cu două Elene. O Elena i-a fost soție și o altă Elenă i-a fost amantă, iar mai târziu i-a devenit soție.

Vom încerca să analizăm relația lui Carol al II-lea, atât cu soția sa, cât și cu amanta sa numită de majoritatea oamenilor din epocă, Duduia. Din toate datele existente, Duduia a jucat un rol mai important. Și în viața privată a regelui, dar mai ales în viața politică. Pentru istoria contemporană a României, a fost prima femeie care s-a implicat în mod direct și decisiv în problemele țării și chiar în deciziile luate de suveran.

În 1921, Carol s-a căsătorit cu principesa Elena, fiica lui Constantin, regele Greciei împreună cu care are un fiu, Mihai, viitor rege al României. Căsătoria nu a fost una reușită, datorită vieții destul de zbuciumate a lui Carol și a faptului că soția sa nu s-a putut adapta la exigențele sale sexuale²⁴. În 1925, Carol a cunoscut-o pe Elena Lupescu, cea care avea să-i devină amantă și mai târziu, soție. După afirmația lui Constantin Argetoianu, aceasta „l-a îngenunchiat pe viață”²⁵. La scurt timp, a decis să abdice și să rămână în străinătate cu noua sa iubită. Dă o puternică lovitură regimului monarhic din România și deschide drumul spre criza dinastică²⁶. În 1928, cei doi au divorțat.

În 1930, pe fondul crizei politice din țară, Carol își pregătește revenirea la tron. Momentul restaurației a declanșat numeroase dezbateri și analize. Iuliu Maniu, președinte al Consiliului de Miniștri la acea dată, a încercat să obțină din partea lui Carol o promisiune prin care acesta să se angajeze că-și va reface căsătoria cu principesa Elena și că va renunța la Elena Lupescu. Carol a refuzat să-și asume o astfel de obligație²⁷. Mai mult, la scurt timp după revenirea pe tron, Carol a adus-o în țară pe Duduia, care în prima fază a stat la Sinaia, apoi la București. Ea devine principala figură a camarilei regale, din care au mai făcut parte numeroase figuri ale vieții politice, economice și culturale din România²⁸. Carol va avea grijă ca din anturajul său și din camarilă să fie îndepărtați toți care-i puteau pune în pericol poziția amantei sale Elena. Împotriva camarilei și a Duduii s-au pronunțat numeroși oameni politici în frunte cu Iuliu Maniu. Carol și-a îndepărtat chiar și fratele, pe principele Nicolae, acesta fiind exclus din familia domnitoare pentru că „nu a vrut să se plece în fața d-nei Lupescu”²⁹.

²⁴ Ioan Scurtu, *Studiu introductiv*, la volumul Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. I, Ed. Scripca, București, 1997, p. 6.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ *Ibidem*, p. 8.

²⁸ *Ibidem*, pp. 10–11.

²⁹ *Ibidem*, pp. 16–18.

În ultimii ani ai domniei sale, după cum chiar Carol consemnează în jurnalul său, devine obsedat de starea de sănătate a Duduii și urmărește cu mare atenție cum se simte mai ales că suferea de mari dureri de cap³⁰.

Cu ocazia marcării a 15 ani de când a cunoscut-o, regele face pregătiri speciale pentru că „ea este pentru mine esența vieții mele. Ea este talismanul cel mai divin”³¹.

În jurnalul său notează, la 2 septembrie 1940, „e ziua iubitei mele. O deștept cu flori și cu un dar de farfurii de argint, singurul lucru mai de soi ce l-am putut găsi în aceste vremuri grele. Ce urare aș putea să-i fac în aceste zile de amărăciune, afară de sănătate și așa să ne ajute Dumnezeu”³².

La 6 septembrie 1940, Carol al II-lea abdică și părăsește țara împreună cu Elena Lupescu. După un periplu prin mai multe țări ale lumii, se vor stabili în Portugalia. S-au căsătorit în 1947. În 1953 Carol moare, Elena îi supraviețuiește până în 1977. Inițial, au fost înmormântați în Portugalia, iar în 2003 osemintele au fost aduse în România și reînhumate separat la Curtea de Argeș.

Identificăm în Elena Lupescu un personaj care a jucat după toate datele, un rol nefast în viața lui Carol al II-lea, dar și în viața României interbelice. Dependența lui Carol al II-lea de Elena a făcut-o pe aceasta să-și aroge poziții cărora nu le putea face față. L-a influențat și l-a determinat să ia o serie de decizii discutabile și riscante, iar pe de altă parte l-a izolat de toți cei care i-ar fi putut fi sinceri colaboratori.

În ceea ce o privește pe principesa Elena sau Regina Mamă, după divorțul de Carol își petrece viața mai mult în străinătate unde a fost nevoiată să stea într-un semiexil impus de Rege. Din 1940, a revenit în țară rămânând în apropierea lui Mihai ajuns rege la o vârstă fragedă și într-un moment internațional extrem de complicat, al Doilea Război Mondial.

În 1947, Mihai a abdicat și Elena, mama sa, îl va însoți în exilul impus de regimul comunist. A trăit în diverse țări ale Europei, până la moartea sa în 1982, la vârsta de 86 ani. Înhumată inițial în Elveția, osemintele sale au fost aduse la Curtea de Argeș în 2019.

A avut un destin tragic. Și-a dedicat viața apărării unor principii de moralitate specifice capetelor încoronate. A avut de suferit de pe urma acțiunilor lui Carol care a ajuns să-i permit să-și vadă fiul doar în anumite perioade ale anului și care a obligat-o să stea departe de România. Ultimele decenii ale vieții le petrece tot în exil.

³⁰ Ioan Scurtu, *Studiu introductiv*, la volumul Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, Ed. Scripca, București, 1998, p. 6.

³¹ *Ibidem*, p. 7.

³² Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, Ed. Scripca, București, 1998, p. 296.

Secolul al XX-lea ne oferă încă o situație interesantă. De această dată cazul primului președinte al României, Nicolae Ceaușescu. Acesta s-a căsătorit în decembrie 1947 cu Elena Petrescu, cea care a devenit în scurt timp un personaj central în viața politică a țării, dar și un reprezentativ „om de știință”³³. A deținut demnități semnificative: academician, membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv, prim-viceprim-ministru, deputat în Marea Adunare Națională, președinte al Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie, președinte al Consiliului Științific al Institutului Central de Chimie³⁴. Era originară din comuna Petrești, județul Dâmbovița, unde și-a început școala. Nu este clar unde și când a terminat-o. Problema studiilor a rămas un mister. Etapa aceasta a fost sărită mereu și înlocuită cu cea a activității politice comuniste din perioada ilegalismului. În anii `50 și-a obținut diploma de bacalaureat și apoi a absolvit Facultatea de Chimie Industrială a Politehnicii din București, la fără frecvență³⁵. Doctoratul l-a obținut în 1967³⁶. Nu este foarte clar nici în ce circumstanțe se întâlnește cu Nicolae. Există o serie de variante mai mult sau mai puțin confirmate sau dovedite³⁷.

Cert este că cei doi după o perioadă în care au desfășurat activități impuse de comuniști și după ce au conviețuit câțiva ani, au decis să se căsătorească în 1947 cu câteva luni înainte să se nască primul lor copil, Valentin³⁸. În 1949, avea să se nască cel de al doilea copil al cuplului Ceaușescu, o fată, Zoia-Elena, iar 1951 cel de al treilea copil, Nicu³⁹.

Din declarațiile menajerei soților Ceaușescu din deceniul al șaptelea reiese că Elena Ceaușescu era o bună gospodină, atentă la curățenia casei, la igiena personală și la ceea ce se mănâncă. De asemenea, își supraveghea cu atenție copiii, verificând ce au mâncat, cum se comportă și dacă învață⁴⁰.

Ascensiunea în funcții politice și științifice s-a realizat după 1965, anul în care Nicolae Ceaușescu a fost ales secretar general al Partidului Comunist Român.

Pentru apropiatăii familiei a fost greu de înțeles cum Nicolae, a reușit să se țină departe de tentațiile funcției sale, el rămânând un familist convins și fidel soției⁴¹. Mai mult, a început sub pretextul promovării femeii, să-i ofere femeii de lângă el puteri tot mai mari în ierarhia de stat și de partid⁴². Beneficiind de

³³ Lavinia Betea, *Tovarășa. Biografia Elenei Ceaușescu*, Ed. Corint, București, 2021, p. 15.

³⁴ *Ibidem*, pp. 15–16.

³⁵ *Ibidem*, pp. 131–132.

³⁶ *Ibidem*, pp. 194–200.

³⁷ *Ibidem*, pp. 28–40, 55–60.

³⁸ *Ibidem*, pp. 102–103.

³⁹ *Ibidem*, p. 104.

⁴⁰ *Ibidem*, pp. 168–170.

⁴¹ *Ibidem*, pp. 232–236.

⁴² *Ibidem*, pp. 238.

astfel de privilegii, Elena și-a stabilit biroul în proximitatea celui al lui Nicolae și pe lângă că au devenit inseparabili, ea a început să se implice în luarea deciziilor. A devenit cabinetul 2⁴³.

Cultul personalității ce începuse să se realizeze la adresa lui Nicolae Ceaușescu, s-a extins încet dar sigur și la adresa ilustrei sale soții. Toate evenimentele politice, vizitele în țară sau străinătate, diversele momente de peste an erau marcate de elogii aduse cuplului conducător. Aproape că deveniseră un singur tot⁴⁴.

Criza din deceniul al nouălea al secolului al XX-lea, lipsurile, foamea, frigul, constrângerile de diverse feluri, au provocat reacții tot mai dese împotriva conducerii țării, în primul rând împotriva celor doi dictatori.

Anul 1989 a adus o serie de schimbări în Europa răsăriteană, în țările lagărului socialist. Acestea nu au ocolit nici România. În urma evenimentelor din decembrie 1989, începute la Timișoara și continuate la București și în alte orașe, regimul Ceaușescu a fost răsturnat, iar cei doi, după un proces sumar au fost condamnați la moarte și executați la 25 decembrie 1989, la Târgoviște.

Se încheie astfel o etapă de peste 25 ani din istoria României, perioadă dominată de cuplul Ceaușescu. Fără îndoială că Nicolae Ceaușescu, precum și mulți dintre predecesorii săi, a fost dominat și s-a lăsat influențat de Elena sa. Rămâne ca istoria și istoricii să identifice în continuare locul exact pe care aceasta l-a jucat în deciziile pe care le-a luat secretarul general al partidului în anii în care s-a aflat la putere. Cert este că au trait, au decis și au murit împreună.

Am urmărit prin acest demers să scoatem în evidență faptul că în istoria României, în viața privată a conducătorilor țării, în viața politică și publică, au fost numeroase doamne care au influențat pozitiv sau negativ destinul unor lideri.

Bibliografie

Surse editate. Lucrări generale și speciale

- Betea, Lavinia, *Tovarășa. Biografia Elenei Ceaușescu*, Ed. Corint, București, 2021.
- Botez, Dan, *Constantin Prezan Mareșalul Datoriei*, Ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2014.
- Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, Ed. Scripca, București, 1998.
- Giurescu, Constantin C., *Istoria Românilor*, vol. III, Ed. All, București, 2019.
- Iorga, Nicolae, *Femeiele din istoria neamului nostru*, Ed. Cartex, București, 2020.
- Marcu, George, Ilinca, Rodica, *Dicționarul personalităților feminine din România*, Ed. Meronia, București, 2012.
- Mihalache, Marin, *Cuza Prințul Unirii*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 2006.

⁴³ *Ibidem*, pp. 239–244.

⁴⁴ *Ibidem*, pp. 296–305.

Scurtu, Ioan, *Studiu introductiv*, la volumul Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. I, Ed. Scripca, București, 1997.

Scurtu, Ioan, *Studiu introductiv*, la volumul Carol al II-lea Regele României, *Însemnări zilnice*, vol. II, Ed. Scripca, București, 1998.

Webografie

[https://historia.ro/sectiune/general/iubirea-interzisa-dintre-principele-ferdinand-si-Elena Văcărescu](https://historia.ro/sectiune/general/iubirea-interzisa-dintre-principele-ferdinand-si-Elena-Văcărescu) (accesată septembrie 2023)